

Az árvaintézet-alapító dr. Thoroszeán József.

Az ifjúságé a jövő, s az a nagy férfiú, ki ezen ifjúság számára boldog jövőt készít. Kis nemzeteknek inkább van szükségük ilyen férfiakra. A Gondviselés minden időben adott az örménységnek ilyen nagy férfiakat. Ezen férfiak sorába lépett Thoroszeán József is, ki alapítványával a lengyel-örmények hálájára érdemesült.

Thoroszeán József, ki Thoroszeán (Tódorfi) Tódor fia volt, 1785. ápr. 9-én született Galicia Lemberg városában. Miután az elemi és középiskolát sikerrel befejezte, a leMBERGI egyetem bölcsészeti karának növendékei közé

iratkozott. De az ifjú Thoroszeán tetteleg is hasznára akart lenni az emberiségnek; azért bucsút vesz a bölcsészettől és Bécsbe megy orvostant tanulni. Tanpályájának befejezése után orvostudori oklevelet nyert. Dr. Thoroszeán azon nagy szolgálatokért, melyeket a galíciai hadseregben - mint katonai orvos — tett, érdemrendet nyert („virtuti militari.“) A meghatározott évek eltelte után kilép dr. Thoroszeán a katonaság kötelékéből és Galicia Stanislau városában telepedik le: orvosi praxisnak szentelte idejét. Ekkor már kezdi a szegény örmény tanulókat anyagilag segíyezni.

Dr. Thoroszeán nőtelen volt; azért összes vagyonát kedvencz eszméjének valósitására fordítja: még élteben a lengyelországi árva örmény gyermekek számára intézetet alapít, melynek czime: Thoroszeán Têbroczágán himnârguthiun (Torosz-féle nevelő-intézet, Torosiewiczische Bildungs-Institut). Az alapító oklevél így szól:

1. A Thorosz-féle intézetnek czélja: taníttatni Galiciában született legalább husz örmény kath. ifjút, kiknek bár apjuk örmény és a kiknek szülei vagy elhaltak, vagy nem képesek gyermekeik taníttatásának költségeit viselni.

2. A felvett ifjak Lembergben, az intézet épületében laknak és étkeznek, itt ingyen kapnak ruhát és iskolai szükségleteket, míg a tanulást végleg be nem fejezik.

3. Kezdetben ezen intézetbe azon ifjak vétetnek fel, kik az alapító költségén a lemergi Szt-Vincze-egyesületnek iskolájában taníttatnak. Azután csak olyanok, kik az 1. pontban említett feltételeken kívül még a következő feltételekkel bírnak; a) kik hét évesek, de a tizenhárom évet még nem töltöttek be, b) kik egészségesek.

4. Az intézet növendékei Lemberg állami iskoláiban fognak járni: u. m. a realiskolában, gymnasiumban, iparakadémiában, megtartják ezen iskolák törvényeit és a tanév végén vizsgát tesznek.

5. Azok, a kik nem képesek vagy nem akarnak tanulni, vagy rendetlen magaviseletűek, távolíttassanak el az árvaintézetből.

6. Az intézet, azon növendékeit, kik nem alkalmasok arra, hogy magasabb tanulmányokat folytathassanak, jónevű férfiakhoz adja ki, hogy ipart tanuljanak; kezdetben azokat pénzbeli segélyben is részesíti az intézet és vigyáz erkölcsi magukviselésére.

7. Ezek a kiadások az intézet pénzalapjának kamataiból fedeztessenek; de ha a kamat növekedni fog, a maradék következő módon használtassék fel:

a) Ha az intézet tanpályát végzett növendékei közül valamelyik tudori fokozatot akar nyerni, az ezzel járó költségeket az intézet hordozza.

b) Azon növendékeit, kiknek tanpályájuk befejezése után szükségük van arra, hogy tanulmányaikat tökéletesítsék, 500 frt úti költséggel idegen országokba tanulmányútra küldi.

c) A növendékeinek azon, lengyel nyelven írott értekezéseit vagy műveit, melyeket a bírálók jutalomra érdemesnek ítélik, 100—500 frttal jutalmazza.

d) Ha a növendék által választott tanulmány-ágnak megfelelő iskola nem lenne Lembergben, akkor küldje az intézet a növendéket más helyre tanulni: adjon neki évenként 300 frtot, de azért az intézet növendékei közé számíttassék, és a házi szabályok értelmében őrkdjék az intézet felette.

8. Ha a kamat fölösleget mutatna, vagy az intézet új összegek birtokába jutna, új tőke alkottassék, hogy lehetséges legyen a növendékek számát szaporítani. Ha idővel ne lenne annyi örmény ifjú, hogy mind a húsz hely beteljék, lehet lengyel ifjakat is bevenni, ha ezek katolikusok és a mondott feltételeknek megfelelnek.

9. Ha idővel — valami okból — a pénzalap csökkenne, apasztassék a növendékek száma is, de azért a megmaradt növendékek teljes kiképzésben részesüljenek; azonban ebben az esetben — az alapszabály 7. szakaszának a) és d) pontja alatt említett kiadások szüntessenek be.

10. Kivánom, hogy mindenekelőtt azon növendékek vétessenek be, kik rokonaim, vagy vezetéknevemet viselik.

11. Ha idővel megszűnnének létezni az örmény katolikusok Galiciában, akkor elég csak azt mutatni ki, hogy a növendék ősei örmények és katolikusok voltak.

12. Ha intézményem megszűnne, a tőke kamatai évenként osztassanak ki Galiciában született és nyilvános iskolákban járó örmény katolikus ifjak között — ösztöndíjképen; ha örmény ifjú nem lenne, akkor szorgalmas és jó magaviseletű lengyel ifjaknak adassanak. Ennek az ösztöndíjnak két fokozata legyen: 150 frt ösztöndíjt kapjon az alsóbb osztályú növendék, ellenben a magasabb osztályú növendék 300 frt évi ösztöndíjban részesüljön. A tanulók száma a kamat nagyságához képest — melyből egy részt fenn kell tartani a 7. szakasz a) és d) pontja alatt említett cél megvalósítása végett — határozassék meg.

13. Intézetem felügyeletét és egész gondozását a lemergi örmény kanonoki testületre bízom, úgy hogy minden kérdés ezeknek szótöbbségével intéztessék el. A kanonokok válaszszanak egy örmény kath. papot, ki felügyelője és gazdája legyen intézetemnek. Akarom, hogy ez a hivatal előbb dr. Kájetáneánnak adassék és viselje azt, meddig akarja; mivel ezen munkámban nekem munkatársam volt és növendékeimről gondoskodott, miért megbízom benne.

14. Az örmény kanonokok testülete veszi fel a növendékeket, öröködi az említett feltételek megtartása felett, és minden kérdésben határoz.

15. Ha a lemergi örmény kanonokok testülete megszűnne, vagy nem akarna intézményemről gondoskodni, Lemberg város egyházi bizottságára bízom a jogot.

16. A körülményekhez képest gondoskodni kell arról, hogy tőkepenzemet sok kamatot hozzon. Jelenben akarom, hogy állampapírok vétessenek, mert ezek biztosak és nagy kamatot hoznak.

17. A tőke gyarapítása szempontjából lehet ajándékot másoktól is elfogadni, ha ezeknek feltételei az enyéimkel nem ellenkeznek.

18. Intézetem felügyelői évenként részletes számadást adnak a lemergi főlkormány bizottságának.

19. Kérem a kanonokok testületét, vagy az egyházi bizottságot, hogy intézményemet mással ne egyesítsék, hanem azt gondosan kormányozzák.

20. Intézetem gondnokaiul kinevezem Theodorián Kajtán királyi tanácsost, Czhájkeán Jánost, Kêsesuneán Pétert, ezeken kívül Andoneán Antalt, Hágopeán Jánost és Thoroszeán Emilt és ezen három utóbbinak fiú gyermekeit és Lemberg tanácsának azon tagját, kit az fog választani. Ezek mindnyájan együttesen és egyenként öröködjenek a felett, hogy intézetemben siker és jórend legyen. Ezek az intézeti gyűléseken szavazati joggal bírnak.

Ezt az alapító oklevelet aláírta 1865. febr. 9-én maga az alapító Toroszeán József és a tanúk. Az alapító ezen intézetének adta Lembergben az „Alsó-Örmény-útczá“-ban (van „Felső-Örmény-útcza“ is) 101 sz. alatt fekvő házát, mit 1862-ben Bároncs Kristóf nevű örménytől vett volt. Ez az épület, mely a lemergi örmény érseki palotával éppen átellenben fekszik, — négy emeletes, van kis kertje és most a növendékek lakóhelye. Ezen kívül ugyanazon évben adott pénzben — ez volt az első alaptőke — 26.000 forintot...

Az intézet megnyitása óta mostanig Kájetáneán Kajtán örmény kanonok éber felügyelete alatt áll; az alaptőke 124.000 frt, a 45 örmény növendék az intézet saját épületében lakik; egy növendék Lembergen kívül más helyütt tanul.

A gondnokság jelenleg ezekből áll: Ándoneán János, Thoroszeán Emil, Czhájkeán János, Chácshádurián Ádeodat, és a tanács által kinevezett tag: Ábkáreán János.

A nemes alapító derék intézményében sokáig nem gyönyörködhetett. 1869 máj. 25-én eltávozott kedves növendékei köréből 84 éves korában. Habár minden lengyel-örmény ajak áldással említi ezt a tisztos nevet, mégis az intézet felügyelője nem elégedett meg evvel az élő szoborral, hanem Lembergben az örmény egyház jobb

óldali falába márvány mellszobrot illesztett, melynek felirata következő:

JOSEPHUS DR. TOROSIEWICZ
INSTITUTI ORPHANORUM

R(itus) A(rmeni)
FUNDATOR

N(atus) 1785. M(ortuus) 1869.

Van az intézet kertjében is egy emlékszobra. Az itt bemutatott kép öregkori fényképéről készült.

Kálemkerián Krikorisz után („Hántesz“)

Szongott Kristóf.

Siralom.

— Záhira, —

Süvölt a szél, hideg, fagyos;
Hópelyhek szállodognak,
Megdermedt örmények hona;
Kik éh-halálra válnak.

Hol az első pár édene
Gyönyört nyújtott a szemnek,
A pusztulás, vész hirnöke
Földulja ott a rendet.

Ott estek el fivéreink,
Anyáink nyomorognak;
Ott szeretett nővéreink
Atyátlanul maradnak.

Ház, templom, város romban áll,
Lakócai mezetlen;
Irgalmat senki sem talál,
Ezrenként hálnak étlen!..

Sákhe! dicső halálotat
Örmény arák siratták;
Ámde az ő halálukat
Nincs a kik még sirassák.

Oh szálljatok le fellegek
Hazánknak szent hegyére,
S terítetek sötét lepelt
Szászunnak emlékére!...

Simay Gergely.

Khorenei Mózes.*)

III.

Khorenei meglehetősen kicsinyléssel beszél ugyan az örmény hajdankor pogány költészetének maradványairól, a népmondákról, de azért mégis bőségesen merített azokból. Munkájának egyes helyein közmondásokra és népies szokásokra is hivatkozik. Általában véve gondosan kerüli azonban az eseményeknek kizárólag az örmény népdalok alapján való elbeszélését; csak mintegy színezésre használja azokat s minden áron más írott forrásokat vesz igénybe.

Első helyen áll a források között természetesen a biblia, melyet Khorenei nemcsak idéz, hanem a melynek leírásait olykor más egyénekre és helyekre is alkalmazza. Így p. a Maccabäusok első könyvének szavaival elmondja,**) miszerint értesült Judás a rómaiaknak hatalmáról és a gallok és spanyolok fölötti diadalairól, mire szövetséget kötött velük; csak hogy mindezt Judás helyett I. Ársák párthus királyra alkalmazza (250—219 Kr. előtt), a kire önként érhetőleg nem vonatkozhatik. Nyilván az vezette tévedésbe, hogy egy jóval későbbben élt Arsakesről említés történik a rómaiak szövetségeseinek sorában.***) A legrégebbi Sybillakönyvet is ismerte Khorenei még pedig veszendőbe ment teljes alakjában. A kezei közt megfordult továbbá egy munka az apostolok haláláról.

*) Gutschmid, Über die Glaubwürdigkeit der armenischen Geschichte des Moses von Khoren (Berichte der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig. 1874—1876.

) II. 2. 2. *) Macc. 15. 22.

Az „Acta Pilati“-t nem használta közvetlenül, hanem csakis egy Ábgár levelezéséről szóló apokryph irat útján volt róla tudomása. Az egyházatyák közül Epiphaniost idézi s Artithes püspöknek levelét szent Gergely ifjúkoráról.

A klasszikus görög források közül Homerre és Platora hivatkozik, s idéz egy helyet Herodot negyedik könyvéből is a világrészeknek felosztásáról. Ugyanezen idézet előfordult Prokopiusnál is, a ki igen sokat merített egy görögül írott történetéből az örményeknek. Azt lehetne e körülményből következtetni, hogy mindketten valamely más közös forrásból irták le azt az idézetet; ámde egyéb adatok kétségtelenné teszik, hogy Khorenei valóban ismerte Herodot művét. Ptolemeus földleírása helyett sajátos formában azokat az utazókat említi Khorenei, a kik Ptolemeus felhívására „a földet bejárták és felmérték.“

Mindeme görög forrásokat azonban csak alkalmilag idézi Khorenei. A főforrásai egészen mások, majdnem kizárólag görög történeti művek, a melyekről másutt sehol sem találunk említést. Kétségtelen, hogy az edessai könyvtárban akkor még nem egy oly történeti tartalmú görög munka volt, a melyről ma már nincs tudomásunk; csakhogy Khoreneinek nem volt módjában azok beható megvizsgálása. Alexandriai görög tanulmányainak megkezdése előtt keresztül utazván Edessán megjegyzi, hogy könnyedén átevezett a levéltárak mélységein;*) másutt meg csak annyit mond, hogy saját szemével látta ezeket a levéltárakat; és ismét, hogy azt hiszi, az edessai levéltárban vannak még az Ábgárra vonatkozó okmányok.***) A kifejezéseknek ez a bizonytalansága nem is lephet meg, ha meggondoljuk, miként a kereszténység terjedésével széthurczolták a világ minden tájkára a régi könyvtárakban egybegyűlt irodalmi kincseket. Midőn Meszrob az örmény alphabet kidolgozásával foglalkozott, érintkezésbe lépett Platon pogány rhetorral, az edessai könyvtárnak akkori felügyelőjével, s megtudta tőle, hogy a

*) III. 62. 2. **) II. 9. 2.

volt tanítója, Epiphanos eltávozván, hogy felvegye a keresztény hitet, magával vitte az edessai könyvtárnak az ékesszólással foglalkozó könyveit, a mely eljárásban egyáltalán nem ütközött meg sem Platon, sem Meszrob, sem Khorenei maga, ki a dolgot elbeszéli.*)

I. Choszrov történeténél két íróra hivatkozik Khorenei, mint forrásaira: Agathangelosra és a perzsa Barsumá-ra. A perzsa dolgokban mindenütt igen tájékozottnak látjuk Khoreneit. Egy ízben magát Zérádástot is idézi a végtelen időről szóló perzsa dogmáról szólván, melynek épen az ő korában kiváló képviselői voltak. A Bjurásp-Ásdáhák mondát is egészen úgy adja elő, mint Firdusi. A parthusok viselt dolgait, úgymond, leirta a görög Paläphatos, Porphyrios és Philemon, de ő Barsumának a történetét használja fel.**)

Az említett görög írók közül csak Porphyriost ismerjük s az ő munkájából is elveszett épen a kérdéses rész. Valószínű, hogy Barsuma emlékezett meg munkájának bevezetésében mind a háromról, mint elődeiről a történetírásban. Ez a Barsuma Julian császár idejében római fogságba került s fogságának ideje alatt történeti munkát írt a parthusok cselekedeteiről s a Sassanidák eredetéről. Egyik fogolytársa, Sapor király titkárja Khorobut, a ki Eleazár néven kereszténynyé lett, lefordította a munkát s megtoldotta annak az elbeszélésével is, a mi Sapor és Julian közt történt.

Mindezt csakis Khorenei könyvéből tudjuk. A mit Barsuma után Artasír ifjúkoráról elmond, eltekintve a színezésnek ódonszerűbb voltától, teljesen megegyezik Firdusival, s épen ily hitelesnek kell tartanunk a parthus királyoknak ugyancsak Barsumától átvett jegyzékét. A valóságnál kevesebb uralkodó fordul ugyan elő benne s egyes jelentéktlenebb uralkodási időszakok hozzá vannak csatolva a hiresebbekhez és hosszabbakhoz; de a parthus királyok elhalálozási évei teljesen megegyeznek az egyidejű klasszikusok s a fenmaradt pénzek tanuságtételeivel. Nyilván ezt a kitűnő forrást használta Khorenei a II. Artases örmény király trónra jutásának elbeszélésénél is.

*) III. 53. 2. **) II. 66. 2.

A Tiridát ifjúkorára eső örményországi interregnum történetét Firmilian kappadocziai püspök munkájából merítette Khorenei. Ez a munka a keresztények üldöztetéséről szólt Maximinus és Decius idejétől kezdve Diocletianig, s a királyoknak viselt dolgairól. I. Chosrovra vonatkozó részét, mint felette vázlatosat, mellőzte Khorenei, nyomon követi azonban Tiridát trónralépéseig terjedő időn át. (261. Kr. u.) A Firmilian munkája azonban még későbbi időre is kiterjed s megemlékezik a tizenhatodik alexandriai püspöknek, Petrobnak vértanú-haláláról is a diocletiani üldözés kilenczedik esztendejében. A mit Khorenei a Firmilian életviszonyairól mond,*) szószerint Eusebiusból van véve s a nevezett püspököt úgy tünteti fel, mint Origenes tanítványát s az egyházat mozgató kérdésekre vonatkozó leveleknek szerzőjét. Történeti munkáját azonban egy szóval sem találjuk megemlítve. S miként is írhatott volna Firmilian, a ki kevéssel a 234-ik év után, már püspök léte — s nem gyermekkorában mint Khorenei állítja — Origenest hallgatta oly eseményről, mely a 311-ik évben történt. Szükségképen fel kell tennünk, hogy Khorenei Firmilian könyvének valamely névtelen folytatását az említett püspök saját munkájának vélte s akként használta fel.

— A negyedik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Halottak napján.

„Szomorúan zúg-búg a szél,
Csendről, nyugalomról beszél...”

Kinek a sorstól csak bánat, szenvedés, nyomor jutott osztályrészül; kinek szive önkénytelen fájó irigységre gerjed a gazdagok jólétén, ragyogásán; kinek elérhetlen vágyak háborgatják lelkét: jöjjön a temetőbe! Kinek jóhírért, becsületét gonosz emberek ármánykodása tönkre tette, ki öntudata tisztaságában sem talál egy

*) II. 72.

igaz résztvevő kebelre, mely hitelt adna ártatlanságának : keresse fel a temetőt!

Szomorú hely ez, de megnyugtató.

A nyomorban szenvedő itt a holtak hazájában szívét könnyebbülni érezi, erőt nyer a további küzdelemre azon tudatban, hogy azok, kik némán, csendesen fekszenek a hat lábnyi mélyben, egykor szintén szenvedtek s hogy az ő szenvedései sem tartanak örökké.

Az irigység érzete itt elköltözik a szívből, elérhetlen vágyak nem zaklatják a lelket, mert a száraz galyak, miket a süvöltő őszi szél széthord a sirokon, mullandóságról suttoznak.

A temető látása megnyugtató arra is, kitől az emberek megvetéssel fordulnak el, mert elhitték róla az aljas rágalmakat; hisz az igazságot, melyet künn a világban hiába keresett, feltalálja itt, hol gazdag, ünnepelt, koldus és megvetett együtt pihen; azok, kik most megvetik őt, egykor ép ugy porrá lesznek, mint ő.

Oh a temető igazságos!

Vajjon azokra nézve, kiknek Istene a pénz, megnyugtató-e e hely? Hisz ezek közül is sokan felkeresik halottak napján a temetőt — talán hivalkodásból, talán azért, hogy lerójják a kegyelet adóját — díszes koszorúkkal ékitve elhunyt kedveseik drága síremlékét. Igen, eljönnek ők is, de a mulandóság gondolata nem tölti el keblüket azon édes megnyugvással, mely a szegény szenvedőknek megkönnyebbíti az élet terhének tovább viselését; a mi ezeket felemeli, az leveri a gazdagokat. Itt eltávozik a szívből a gőg, a kevélység érzete, mert az elsárgult levelek, melyek lábainkhoz hullanak, egyenlőségről suttoznak.

Tekintsünk körül a gy.-sz.-m.-i örmény temetőben. Mennyi szép és drága síremléket állított fel itt is a kegyelet. Az aranyos feliratok — melyek az elhunytak neveit jelzik — megtörten fénylenek a hideg őszi nap halvány sugaraiban.

Tekintsük meg e három díszes, egymáshoz közel álló magas emlékoszlopot. Olvassuk el az ezekre vésset

aranyos feliratokat, hogy megtudhassuk: kiknek jelzi örök lakóhelyét e három kiválóan díszes márvány síremlék.

Ezeket nem a kegyelet helyezte ide! Ezek alatt három testvér aluszsza örök álmát, két agglegény és egy aggleány.

Ismertem őket; közel laktak egykor hozzánk. Akkor bámulatom tárgyát képezte mind a három. De nem lángeszükért, fenkölt lelkületükért, vagy nemes jó szivükért bámultam őket, mert e tulajdonságok közül egyikök sem volt egyiknek sem birtokában, hanem bámultam őket azért, hogy miért gyűjtik rakásra az arany- és ezüst-pénzt, hisz gyermekeik nincsenek és mindhárman életük alkonyán állanak.

Sokat törtem a fejemet azon, hogy minő czél lebeghet szemeik előtt? miért oly roppant fősvények? miért nem szereznek maguknak pénzüik árán boldogságot? olyant, mely a sírig, a síron túl is, nem enyészik el: adni a nélkülözőknek. Hiszen annak a pénznek, mit ők halomra gyűjtenek, ha csak 1—2 $\frac{1}{100}$ -át osztanak is szét, mennyi fájó könnyet száritanának fel azáltal, mennyi bánatos szivnek okoznának vigaszt. Az öröm, mit a jótett idéz elő, a szegények és árvák keblében, végzetetlen boldogságot szerez a jótévőnek, mert az az öröm ennek lelkében viszhangzik. Miért gyűjtik hát halomra a pénzt, miért nem juttatnak ebből a szegényeknek is?

Hanem én e fölött hiába törtem az eszemet, mert ők éltök végeig önzők maradtak; a boldogságot nem a jótett gyakorlásában, hanem a pénzgyűjtésben keresték.

Végrendeletükben az örökösöknek lelkükre pecsételték, hogy díszes síremléket állítsanak nekik.

A drága márvány emlékoszlopok itt jelzik nyugvóhelyeiket, de egyiknél sem láthatni meghatott arcokat, könytelt szemeket; egyikhez sem közelít senki azért, hogy egy koszorúval, vagy egy rövid imával lerőjja e síremlékek alatt nyugvók iránt a kegyelet adóját; nem hallatszik e három sír közelében egyetlen áldó sóhaj.

De már eleget időztünk e síroknál, menjünk tovább.

Nézzük amott azt az ifjú nőt, ki drága márvány síremlék előtt áll, mely alatt férje már két év óta aluszsza

örök álmát, szép arcza mily levert; szemeit komoran a földre szegzi; darabig így áll mozdulatlanul, aztán meg-rázkodik, mintha a hideg borzongatná. Vajjon a férjére való emlékezés tette ily komorrá? az iránta érzett fáj-dalom zaklatja bensőjét? Nem. Hisz az udvarlók serege kiüzte már szívéből az elhunyt iránt érzett bánatot, az ünnepeltetés és élvezetek közepette megfeledkezett a mulandóságról s most, hogy a kegyeletes szokásnak engedve, eljött a temetőbe, olyan elbúsító gondolatok háborgatják fejecskéjét, úgy bántja az a tudat, hogy „porból lettél, porrá leszel.”

De nézzük ez egyszerű fejfánál térdelő, gyászba öltözött leányt: arcza mily átszellemült, mily fenséges! Szülői sirján térdel, az ezeknek drága emlékét jelző fa-keresztet karolja át oly hévvel, mintha szellemeikkel ölel-keznék. Nem rég ragadá el őket a halál, kik nem hagytak egyebet gyermekükre egyszerű, de becsületben ragyogó névnel. Oh! és még ezt is elrabolták tőle gonosz, rágal-mazó nyelvek és e miatt elfordult tőle vőlegénye, kit tisztán, igazán, egész lelkéből szeretett s most egyedül, elhagyatva áll a nagy világban, küzdve a nyomorral, küzdve az élet szenvedéseivel.

Eljött ő is, hogy elzokogja mély fájdalmát jó szülői után, hogy elpanaszolja szellemeiknek lelke égő keservét. És egész valója édes megnyugvással telik el, mert drága szülőinek szellemei ezt suttogják:

„A te szenvedéseidnek is véget vetend egykor a jótékony halál, hogy egyesülj velünk, kik igazán önzet-lenül szeretünk!”

Jöjjetek a temetőbe szegény szenvedők; elmélked-jetek e hely igazságáról, egyenlőségéről és mulandóságá-ról! Itt kibékültök sorsotokkal, hiszen:

„Olyan édes megpihenni,
Oda lenn már nem fáj semmi.”

Kritsa Klára.

Ábrándképek.

Föl- föltűntök képzetemben,
Szülőföldem, *) játszótársak,
S gyötrik, bántják a lelkemet,
Olthatatlan, égő vágyak.

Ábrándképek, hiu vágyak,
Mult időknek fájo álma,
Nyugtót az én bús szívemnek,
Hagytok-e már valahára?

Rózsanyilás, virághullás
Benne van az élet képe,
Virághullás a szívemben,
A nyilásnak vége, vége.

Talán, talán meggyógyulnék,
A lelkem sem soká fájna,
Ha valóban láthatnálak,
Kedves város szép határa.

Sallak Róza.

A keleti élő nyelvek akadémiája Párisban.

Párisban a „Keleti élő nyelvek akadémiá“-ján tanult egy Meillet nevű franczia ifjú, ki igen szorgalmasan hallgatta Carriérenek, az örmény nyelv és irodalom tanárának szép előadásait. Meillet, ki kiváló hajlamot érzett az örmény nyelv iránt, akadémiái tanulmányainak befejezése után Bécsbe ment, hogy választott szakjában tovább képezze magát; itt Dáscán atya és az armenista Müller Frigyes oldala mellett egy évet töltött. Innen Transkaukasiába ment, hogy ott az örmény népnnyelvet elsajátítsa.

Meillet még ifjú ember, beszél néhány nyelvet; tud anyanyelvén és az örményen kívül németül, görögül, latinul; tudja a syr, arab, zsidó, szánszkrit és részben

*) Szamosújvár.

az orosz nyelvet is. Marseille-n át Konstantinápolyba, Tiflisbe ment, innen aztán Ecsmiádzinbe, hogy ott tanulmánya tárgyává tegye az örmény kéziratokat.

És itt nem tartom érdektelennek egy-két szóval szólani a „Párisi keleti élő nyelvek akademiájá“-nak keletkezéséről, és arról, hogy mikor szervezetett ezen az akadémián örmény nyelvi tanszék.

A francia kormány 1795-ben megbizta a tanult és az arab nyelvben is jártas A. Langlois-t, hogy a „Nemzeti könyvtár“ mellett állítsa fel a „Keleti élő nyelvek iskoláját“ (Ecole des langues orientales vivantes), mely nemsokára el is kezdette az arab, török, tatár (krimi), perzsa és malaji nyelv tanítását. Évek múlva megszaporították a mondott nyelvek sorát az örménynyel, a göröggel, cshinaival, inddel, japáni-, jávai-, anamival és végre az oroszszal. Az örmény nyelv tanítása 1798-ban vette kezdetét. E tanszék az edessai születésű Csêrbédián Jakab nevű örményre bízott (Jacques Chahan de Cirbied); de mivel ez a francia nyelvet nem birta annyira, hogy azon előadásokat tarthasson, azért 1801-ben Csêrbédián megszakitotta előadásai sorát és hozzákezdett a francia nyelv tüzetes megtanulásához; 1812-ben újra elfoglalta örmény nyelvi tanszékét. Sok tanítványa volt. Később Nersesz katolikosz, ki örmény iskolákat akart a Kaukaszban állítani, magához hívta Csêrbédiánt; elment ez, de nem tért többé vissza tanszékéhez. 1828-ban az örmény tanszék Csêrbédián tanítványának, Levallant de Florivalnak adatott, ki tisztjét haláláig (1862) folytatta. Florival 1834-ben, midőn Velenczébe és Törökországba utazott, nem tartott előadásokat. 1862-ben az előljárásiág Dulorier tanárt kérte fel, hogy örmény nyelvi előadásokat tartson. Dulorier azelőtt már 10—20 évvel igen nagy hírnévvel birt az örmény és francia irodalom terén. A „Revue des Deux-Mondes“ havi folyóirat majdnem minden száma hozott tollából az örmény életből merített talpraesett cikkeket. Midőn 1881-ben Dulorier elköltözött az élők sorából, nagy veszteség érte az örmény irodalmat. Őt közvetlenül Carrière követte, ki mai nap is tart a mondott akadémia tanszékéről örmény nyelvi előadásokat.

Sz. K.

SZÉP ÁRÁ

tragoedia öt felvonásban.

Irta:

Márton Dávid. (Második folytatás.)

Semiramis.

Oh, hála, hála érte istenek!
Hogy elvévém ezt a rémes álmát...
Zoroaster! ha valaha, e perczben
Szedd össze lelked minden erejét
És fejtsd meg álmam'!

Zoroaster. (Feláll.)

Kész vagyok reá.

Semiramis.

Az özvegy első álma jóslatot rejt,
Mely élet-utján teljesülni fog.

Zoroaster.

Mit álmodál, hatalmas asszonyom?!

Semiramis. (Ágyában felülve.)

A nappal és az éj királyai
Csatára keltek ott, az ég övéen.
Küzdött a két erős hatalmas úr,
Hogy reszketett a mindenség belé!
Végül a hold csillag hadseregivel
Rohant a napra megsebezve őt.
A harczteréről elrohant a nap,
Minden sugára egy-egy vérpatak volt,
Mely összefolyván a világ ürében
Tengert teremte, vértől duzzadót.
S e tengeren a jajveszékelés
Sohajta végig bösz vihar gyanánt.
Ekkor az ég hadserge üzte el
Sáppadt vezérét önmagától és a
Legfényesebbet a hadak közül
Tevé királylyá; majd meg ezt ölé meg
Kaján gyönyörrel a csillag sereg.
Igy üldözék egymást az égi lények
Végetlenül... Oh, mit jelent ez álom?
Olvasd ki a csillag-betük közül!

Zoroaster.

(Az ablak közelébe megy, kezeit ég felé emelve mozdulatlan áll, a csillagokat hosszasan szemlélvén.)

Tárd fel előttem titkos fátyolod
Oh „Köröző,” hatalmas égi lény!
Hogy csillagaid szent fáklya-fényinél
Jövő időkbe lásson át szemem,
Hol a teremtés új munkára lel.
Mutasd meg a tájt az idő méhében,
Hol a teremtő sejtelmének álma
Bolyong a nemlét pusztá síkjain
Széthintve a lét új reményinek
Dúsan tenyésző szép oázait...
Hogy — a mi az évek redőiben lesz —
Meglássam én, miként élő valót!
És a mit ott — a bűvvarázslat által —
Kiolvasandok titkaid közül,
Elmondja ajkam szent hevületében.
Tárd fel előttem titkos fátyolod
Oh „Köröző,” hatalmas égi lény!

(Kis szünet után.)

Már látni vélem... Egyre fényesebben
Tűnnek ki a Zenith homályiból
Jövő napoknak lenge képei...

Semiramis.

Hű mágusom, — szólj — oh, mi vár reám?!

Zoroaster.

A fény királya megfutá pályáját...
Nézd! hogy rohannak ádáz szellemek,
Egy orgyilok van mindenik kezében,
Melyet az éj palástja rejteget:
— Mi csillagúl az égen tündököl
Megannyi fényes orgyilok hegye, —
És hogy rohannak az irány felé,
Hol a nap éji nyugalomra dőlt!
Beérik! . . . Immár halva a király!
A hold is elhal, a hadak vezére,
S a fényesebbek mind utána tűnnek! . . .
Mily zürzavar, mily rendetlen futás!
Mint szétriasztott gyáva hadsorok:
Keringenek az űrben czéltalan
A romboló isten vitézei
Elhányva itt-ott fényes fegyvereik,
Mik az ölésben már kifáradánk.

(Semiramishoz.)

Boldogtalan az ország, melyre szól
Ez égi jóslat!...

Semiramis.

Oh, Assyria!
Ha tégedet találna e vihar. . .

Zoroaster.

A szétesett világ-romok között
Vér-tenger árad; ronda tükörén
Fel-feltűnik egy-egy kies sziget,
Madárdal zendül árnyas rejtekén,
S a bódító illat szelíd legében,
Mint annyi lepke ott repesnek a
Hulló virágok tarka szirmai;
Majd mint az áldás a jótéteményre
Oly csendesen pihenni szállanak
Gyémántban fürdő himes rét ölén;
Holott egy szép, szerelmes, ifju párnak
Nász-ágyat alkot gyenge szárnyaikból
A napsugár s a harmat gyermeke:
A játszi szellő minden alkonyon;
Hogy illatos, hűs pelyheik felett,
A szerelem hatalmas istenének
Áldozzanak remegve a gyönyörtől. . .
Midőn egy ily sziget homályba vész,
Újabb merül fel bájlóbb képletekkel.
A jelenet mindenhol az, csupán
A férfi alakja változik.

Semiramis. (Türelmetlenkedve.)

S a nő?

Zoroaster.

A régi ő: minden sziget virányán
Ugyanaz a királyi termet áll,
Csak ölelése, csókja lesz hevesb,
Szerelmi lángja egyre égetőbb.

Semiramis. (Félre.)

Az istenekre! ezt a jóslatot,
Ha rám esik: vágyom betölteni.

Zoroaster.

De vége nincs még, halld a folytatást!

Semiramis.

Nos?

Zoroaster.

Azt a szép, királyi hölgyet ott
Veszélybe dönti esztelen heve.

Semiramis.

Hogy értsem ezt?

Zoroaster.

Megmondja mágiánk.
Orgyilkosok lappangnak a sötét
Berkek homályán, és a boldog asszony
Szívére éles töröket szegeznek.

Semiramis.

Oh borzalom! . . . S ki lesz a nő-alak,
Kinek szerelme ilyen véget ér?

Zoroaster.

Ki van belül a fényes бүvkörön,
Mig Zoroaster titkokat hüvely'z?

Semiramis.

Assyria királyi asszonya.

Zoroaster.

A szigetek lakója ő leend.

Semiramis.

Én?! . . .

Zoroaster.

Úgy van, asszonyom! Ez végzeted.

Semiramis.

S az orgyilkos reám les a homályból?

Zoroaster.

Oh, bár az égi jel valót ne szólna!

Semiramis.

Szólj, mit tegyek? hogy sorsom elkerüljem!

Zoroaster.

Egy mód van erre asszonyom csupán.

Semiramis.

S mi légyen az?

Zoroaster.

Figyelj szavamra! nyomban megtudod.
Ha elkerülni vágysz a rémes örvényt,
Hová a hő vér vad hulláma hajt:
Fojtsd meg szivednek harci vágyait.

A békeségnek szende habjain
Terjezd ki a vitorla-szárnyakat,
S evezze velök a biztos rév felé,
Hol nő-kebel való örömmre lel.

Semiramis.

Eloítsam így lelkem magas tüzét,
Mely tenni vágyam oszlopán lobog,
S hímezni üljek renyhe pamlagomra
Rabnőimet tanítva öltögetni?!
Nem! . . . Ily szerepre istenek haragja
Se kényszerítheti Semiramist,
Kit Baktra vára férfitá teremtett,
S a hódító királynak hitvesévé.

(Kis szünet után.)

Nem én valék tán? — oh, magamra már
Nem ismerem e lomha bék-időben! —
Ki felvéve a férfi öltönyt,
S a várban termelt, melyet ostromolt
Ninus, hogy ott győzelmi jelt mutasson,
Mely vért teremtsen csüggeteg hadába. . .
Nem én valék, ki feltűzém a zászlót
A vár-óromra, míg a lelkesült nép
Győzelmi zajjal röppent fel falára;
Megkoszoruzni a merész fejet,
Mely eselt vetett az ellen táborának? . . .
Nem én valék?, kinek a nyomdokát
Csókokkal árasztá el a tömeg,
Míg felszedé talizmánul gyönyörrel
A porszemet, min árnyékom pihent. . .
Oh Istenek! — kik hősi érdeméért
Királyi díszszel vett körül Ninus, —
Lelépjek-e, gyáván a harc-teréről,
Hol annyi szent babér mosolyg felém?
Feledjem-e a hősi férj szavát?
Mit lelkével együtt lehelt az égbe:
„Hogy nyomdokát kövessen életem
Végperceig; ez lesz nevének és
Hűségemnek legszebb emlék-jele!“
A gyáva béke árnyiban pihenjek
S unatkozással elfeledjem őt?
Vagy új szerelmes ölelési közt
Megöljem-e magas dicsvágyomat?
A fényvilág magasban születik
A völgy ölén bűn és homály terem.

Zoroaster.

Bár ámulattal hallgatom szavad,
Te asszonyoknak legdicsőbbike,
Kinek ruhája férfi-szűt fedez;
Bár elvakít a fény, mi lényedet
Körülözhönlí, nagy királyi hölgy!
— Hogy véges elmén nem követheti
Fellengező magasztos lelkedet,
Minőt az isten egyet alkotott: —
Mégis szorongó kétkedés fog el,
Ha sorsodon végig tekint szemem.

Semiramis.

S miért e kétely?

Zoroaster.

Oh, kegyes királyné!
Az istenek világos jelt adának.

Semiramis.

Az égi testek harc-viszályaiban?

Zoroaster.

Abban; s a harc után eláradó
Vér tengerében.

Semiramis.

Úgy? Hisz arra vágyom,
Dics-szomjamat csak az hűtendi le.

Zoroaster.

És a szigetről megfeledkezél,
Mely ott lebeg a véres oceánban?

Semiramis. (Borzadva rejti el arcát.)
Ne szólj e rémes látomány felől!

Zoroaster.

S a csillag-jóslat tiszta érteményét
Ne mondjam el?

Semiramis.

Mi rám vonatkozik
Belőle, azt ohajtom hallani.

Zoroaster.

A számüzött nap . . . nemde az vala?

Semiramis.

Úgy van!

Zoroaster.

Mi volna más ez elhaló fény,
Mint a Ninus emléke? és a hold,
Mely azt megölte: új szerelmi láng.
De ezt is egy fény elhomályosítja,
Emezt egy másik, azt egy harmadik. . .
Igy tart soká: mind újabb arczokon
Mosolyg feléd a fényes bűvölet;
S midőn szived Ninus szerelminek
Sivár, hideg hamvvedre lesz csupán:
Tenélted is egy fényes orgyilok. . .

Semiramis. (Arczát kezébe rejté.)

Ne mondd tovább, a borzadály megöli!

Zoroaster.

Á hódítás végtelen útain
E sorsot elkerülni nem fogod.

Semiramis.

Hát mit tegyek, hogy teljesítsem a
Végrendelet parancsoló szavát?

Zoroaster.

Harczolj, csatázz, de nem a harcmezőn,
Hol egy legyőzött ifju hős szeme
Száműzhetendi lelked önmagából;
Ott hűtsd le égő harci kedvedet,
Hol egy a harcos és a harcmező:
Győzd meg szivednek szenvedélyeit.
Mert önmagunk legyőzni legnagyobb,
S legfényesebb diadal, asszonyom!
Egész világot meghódíthatod,
De nem szived, ha önmagára lázad.

Semiramis.

Ninus emléke azt kívánja hát,
Hogy félbe hagyjam a viszályt, csatát? . . .
Jól van! . . . Tehát pihenjen e tegez
E harci szablya s minden fegyverem,
Mig az ítélet harsonája szól.

(A falon függő kardot leveszi, keblére öleli.)

Te drága kard, ki velem osztozál
A legnagyobb hősnék szerelmiben:
— Reád valék féltékeny én csupán! —
Bevégezed örökre utadot!
Nem vesz kezébe többé Semirám,
Hogy megfüröszsze fényes lapjaid

Öröm-könyének forró harmatában.
Pihenni fogsz homályban tétlenül,
Cser-ág helyett a pók-fonál fedez,
És por lependi tiszta arcodat.

(Megesókolja, az asztalra teszi.)

(A paizst kezébe veszi.)

S te fényt lövelő büszke ércpaizs!
Kinek derengő tiszta tükörében
Oly sok halál láthatta meg magát
A csatatérek jaj-szülő honában,
Kit annyiszor homályosíta meg
A haldoklók utolsó sohaja:
Álmadhatol az olajág alatt
A nagy csatákról, melyek folyamán
A legnemesebb szívet fedé lapod... (Leteszi.)
Ti nyilaim, kik fenn röptetek —
Halál-madárként — gyászt lehelve szét, —
Pihenni fogtok, mint madárfiak,
A fészeken, hol életöket nyerék. . .
Ki megzavarja szent nyugalmatok
Jó fegyvereim! forduljatok szívének;
S ha önmagam lennék a vakmerő,
Mint most reátok folynak könyeim:
Úgy hulljanak hő vérem cseppjei
Rozsdát marandók tiszta tükrötökben,
A hitszegésre szégyen-bélyegül. . .
Egész világ lázadjon ellenem,
Ha megszegem szent esküvésemet!
S az általános zürzavarban, mely
E föld terén majd szerteszét-omol
Térjen meg a természet folyama
Medrében, és ki életet nyere
E szív alatt: anyjának életét
Ő oltsa el jó atya fegyverével!

Zoroaster. (Kezeit imára kulcsolva.)

Jó szellemek! vegyétek őt körül,
Hogy teljesítse szent ígését!

Semiramis. (Olajágat tartva kezébe.)

Bölcs magusom, ki élet-utamat
Megfordítád varázs-szavaddal, im!
Olajfa-lomb lesz kardja asszonyodnak,
S szent könyveink a véd-paizs szívé.
S mivel e lélek tétlenül pihenni
Meg nem szoká: a béke nagy művét

Karolja át egész hevével és
Épit, teremt a rombolás helyett.

Zoroaster.

S meg lesz jutalma tetteidnek a
Jótett utáni édes öntudatban.

Semiramis.

Hirdesd ki most a hadsereg között,
Hogy mái naptól fogva béke van!

Zoroaster.

E gyenge szó kötendi össze majd
A földdel a nagy istenek honát!
Ha életed egy ezredévre nyúlna:
E pillanatra még az ezredév is,
Irgy szemekkel nézne vissza; mert
E perczben vagy te legnagyobb királyné!
Évmilliók telének el, míg egy
Valódi nagy nőt láthat a világ! . . .

326

Az örmények veszedelme 1895-ben.

Törökország keresztény alattvalói között Ázsiában létszám, vagyon és műveltség tekintetében az örmények foglalják el az első helyet. Oldott kéve ez a jobb sorsra érdemes nép régesrégén; története nem szegény vitézségben, de a függetlenség napja nem állandóan ragyogta be 2000 év óta ösvényét; járomba hajtották rómaiak, perzsák, arabok, törökök, oroszok; kisebbségben él a nép szerte az öt világrészben. Az egyháznak elsőszülöttje volna, ha 1300 év óta nem rágódnék törzsén a szakadárság, illetőleg eretnokség férgek. Az 5—6 millióra rugó népnek ma is csak egy gyöngye töredéke (120.000) él egyességben a kath. egyházzal.

Az örmények a török fenhatóság alatt mindenha osztoztak egyéb keresztény felekezetek sorsában, sőt időnkint többet is szenvedtek, mert tetemes számuk miatt nagyobb féltékenységet keltettek. Mióta rést ütött a török

gyülölködésen a keresztény vallás szabad gyakorlása, békésebb napokra remélt virradni az örmény nemzet is. Annál váratlanabb a mohammedán gyűlölség legújabb kitörése, melyhez fogható évszázadok óta nem érte ezt a szerencsétlen népet.

Lapunk keretébe nem tartozik kutatni e vérfürdőnek okait; mi egyedül arra a szemrehányásra felelünk, melylyel a kath. egyház fejét némelyek illették: mintha XIII. Leo nem emelt volna szót illetékes helyen az örmény nép érdekében

XIII. Leo 1894. dec. 19-én és 1895. jan. 21-én Rappolla bíboros államtitkár által Ázárián egyesült-örmény pátriárkha közbejöttével a Portánál tett lépést, miképen lehetne az örmények sorsán békés uton enyhíteni a szultán felségi jogainak érintése nélkül. E hivatalos iratok nem jöttek nyilvánosságra, de biztos értesülés szerint a Szentszék azt tanácsolta szultán ő Felségének, léptessen önszántából életbe oly intézkedéseket, melyek alkalmasak a forrongó kedélyek csillapítására; ilyenekül ajánlotta a Szentszék: nevezzen ki a Porta megfelelő arányban keresztény helytartókat, kormányzókat és kerületi főnököket Kis-Ázsia ama részeiben, ahol tömegesen laknak keresztények; e helyeken a csendőrség tiszti és legénységi állományát felerészben keresztények képezzék. „Ha a császári kormány, mondja az egyik jegyzék, a közigazgatásban saját jószántából nagyobb befolyást enged keresztény alattvalóinak a keleti részeken, elejét veszi minden veszedelemnek, tárgytalanná teszi a panaszok legnagyobb részét.“

Midőn a Szentszék e barátságos figyelmeztetést tette, Dsévad basa állott mint nagyvezér az ügyek élén; Dsévad basa vagy nem akarta figyelembe venni a Szentszék tanácsát, vagy nem állott módjában az ujitást életbe léptetni; pedig Ázárián egyesült-örmény pátriárkha melegen ajánlotta a Szentszék bölcs tanácsának megszívlelését. Midőn Kiamil basa lett nagyvezér, sajnálatát fejezte ki, hogy a Szentszék ajánlatát nem vették figyelembe.

Mennyi vér folyt azóta; a Portának mennyi megaláztatást kellett eltűrni; a pártütés áramlata az örmény

elemen kívül más keresztény alattvalókat is elsodorni készül; a birodalomnak alapjai rázkódnak meg.

Az európai hatalmak nem találták a szöveget fejen, mikor azt követelték a Portától, hogy nevezzen ki néhány kerületbe keresztény „mudir“-t vagyis alárendelt hivatalnokot, mert a bekövetkezett vérontás igazolja, hogy a nyugalmat helyreállítani csak úgy lehet, ha a közigazgatás legfőbb tisztviselői között keresztények is lesznek.

Elmérgesedett sebe Törökországnak az örmény kérdés. A Porta a berlini béke óta gyanakodik örmény alattvalóira; az is kétségtelen, hogy előkelő kormányközegek okot szolgáltatnak az örményeknek panaszokra. Viszont az előtt sem lehet szemethúyni, hogy az örmények nem választották meg mindig kellő tapintattal igazságuk keresésének eszközeit. Gyűlölséget ébresztettek a mohammedán népnél, elkeseríték az ottomán hatóságot, mely kegyetlen megtorlásra ragadtatá magát. Ily előzmények után be kellett következnie az összeütközésnek.

Ezeknek előrebocsátása után közöljük a vérontásnak egyes mozzanatait egy konstantinápolyi közlés után, mely megbízhatóság tekintetében azért nem eshetik kifogás alá, mert a fővárosi hivatalos körök adataira támaszkodik.

*

Néhány hét óta ismétlődnek Törökország kisázsiai birtokain azok a véres jelenetek, melyek másfél év előtt Szásszun kerületben fordultak elő; a szásszuni vérengzés fölháborítván a külhatalmakat, erélyesen fölszólaltak az embertelen üldözés ellen. A külhatalmak fölszólalása élesebbre köszörülte a török kardot, vigyázatlanul fölriasztá a szunnyadó mozlim gyűlölködést.

A múlt év szept. 30-án Konstantinápolyban örmény részről rendezett tüntetés szolgált jeladásul a vérfürdő elkezdésére Kis-Ázsiában. Aki szemtanúja volt, mily kegyetlenül fojtották vérbe a tüntetést a fővárosban a külhatalmak követeknek szemeláttára, az nem lehetett kétségben aziránt, hogy mekkora mérveket fog ölteni az üldözés az ország távolabb részeiben, ha egyszer lángot vet a hamu alatt lappangott tűz.

Egy-két nap mulva a konstantinápolyi tüntetés után érkezett a szakadár-örmény pátriárkai és az angol követségi hivatalba a hír az Ak-Hisszárban előfordult vérengzésről; ez a város a kis-ázsiai vasút mentén fekszik Iszmidt (Nikomédia) és Gevjé között. Ak-Hisszárban csak 150 örmény család lakik, a vérengzés mégis nagy mérvet öltött, mert vásár alkalmával történt, mikor a vidékről besereglettek az örmények. Adott jelre cirkassziai mohammedánok a fegyvertelen örményekre rohantak és fölkoncizolták őket. A tetemeket kutakba hányták, hogy megnehezítsék a vizsgálatot; találtak hullákat a Szakária vizében is, mely egy kilométer távolságban folyik Ak-Hisszártól. Az öldöklés csak estére szűnt meg, mikor megérkezett Gevjéből a kaimakam (kerületi főnök).

Alig telt egykét nap, mikor megjött a híre a Trapezuntban történt mészárlásnak. A hír megdöbbenett Konstantinápolyt, mert Trapezunt tartományi székváros és látogatott tengeri kikötő. A megdöbbenést az okozta, hogy mentségül nem lehetett avval előhozakodni, hogy a vérengzés valamely hozzáférhetlen faluban történt, ahova nehéz gyorsan eljutni a közbiztonság őreinek; de megdöbbenést okozott azért is, mert kétségtelenné vált immár, hogy a mohammedánok rendszeres irtóháborút kezdenek az örmények ellen. Trapezuntban az öldöklés déltájt kezdődött; a jelt katonák adták kürtökkel; a mészárlás csak naplemente után szűnt meg. Válogatás nélkül dúlták föl kath. és szakadár-örmények árúházait; az üzletekben a pénzszekrényeket összetörték, a kereskedőket és alkalmazottaikat agyonverték. A kereskedések után a lakásokra került a sor. Gondosan vigyáztak, hogy kár ne essék nem örmények, különösen pedig külföldiek házaiban; a merénylők nagyon jól tudták, hogy bajba kevernék a török hatóságokat, ha külföldieken esnék sérelem, mert az illető külhatalmak érzékeny megtorlással élnének. Tévedés kikerülése végett a merénylők eleve megjelölték az örmények lakásait; kaput, ajtót fejszével, szuronyval és puskaaggyal törtek be. Elképzelhető a védtelen örmények sorsa: mondják, de szavatotást nem vállalok érte, hogy a görögök között akadtak elvetemültek, akik kiszolgál-

tattak hozzájuk menekült örményeket. Viszont lélekemelő, hogy mások emberségesen viselték magokat a rettenetes válságban; így néhány száz örmény úgy menekült a haláltól, hogy a kapucinus atyák és iskolatestvérek megnyitották nekik menhelyül házaikat. Az iskolatestvérek házában az örmény József fráter különösen sokat tett az örményekért: a vész kitörésekor rögtön kitűzte a házra a franczia lobogót, melynek oltalma alatt 1500 mentette meg életét: ennyi menekült nem maradhatott sokáig az iskolatestvérek falai között, de otthonukat kirabolva földulva találták. Egy egyesült-örmény pap hat óra hosszant rejtőzködött egy gödörben, ahol majdnem megfuladt. Egy gazdag kath. örmény kereskedőnek testét földarabolva találták meg egy vértócsában. Kath. örmény aránylag kevés veszett el, de anyagi veszteség tekintetében nincs különbség szakadár és kath. örmények között; fölületes számítás szerint is meghaladja a kár Trapezuntban a 100 ezer forintot.

A véres napra következő éjjel akkora volt az izgatottság, hogy még a külhatalmak közegei is aggódtak biztonságuk fölött. Másnap siralmas képet nyújtot a város. A katonai bíróság sok elfogatást eszközölt és többeket rögtönítélet útján kivégeztetett. Az életben maradt örmények jajveszékelve panaszolták veszteségeiket. A mészárlás inséget vont maga után: 50 kath. örmény család Mármárián püspöknél esedezett betevő falatért. A legközelebb Trapezuntból érkezett levelek a legsötétebb színekkel rajzolják az előbb virágzó városnak helyzetét. Az inség gyarapítja az áldozatok számát; a nép kezd kivándorolni, mert az ipar és kereskedésnek pangása napról-napra nehezíti a megélhetést. *)

*) Trapezunt a Fekete-tenger-partján a Dejimén folyó torkolatánál fekszik. Népeisége 32—35 ezer; tarka vegyüléke Kis-Ázsia, Szíria, Kaukázus különféle népfajainak. A kereszténység ősrégi itten; a Szűz-Mária templomot egy fölítat szerint Bazil érsek 422-ben már javította. A helybeli keresztények görögök és szakadár örmények. Hithirdetők 1626 óta a kapucinus atyák. Az egyesült örmények részére IX. Pius 1850-ben itt püspökséget alapított, de az egyházmegyének csak 3 temploma és 5000 hive van, akiknek egyik része Trapezunt, másik fele Marsivánban lakik.

Ha ilyesmi megeshetett Kis-Ázsia*) legelső feketetengeri kikötőjében, elképzelhető, hogyan dúlt a mészárlás Kis-Ázsia belsejében, ahol minden körülmény kedvezett a véredeknek. Köztudomású, hogy a kurd törzsek csak félvállról veszik az ottomán kormányt; az üldözés első hírére fegyvebe szólitotta a prédavágy, a félvad kurd törzseket; hogyan is maradt volna ez a betyár népség tétlen, mikor a hadsereget egy gyékényen látta árulni a gyilkosokkal. Ma a katonaság és pártütők czimboraságát nem lehet letagadni, mert szemtanuk vannak rá.

— Befelező közlemény jövő füzetünkben. —

„A kath. hitterjesztés lapjai.”

Kisebb közlemények.

A kaukázusi örmények összes létszáma a Tifliszben megjelenő „Méság” című örmény napilap (1896, 50. szám) szerint 985,460; vagyis a Kaukázus lakosságának 12·95%-át teszik az örmények. Az egyes kormányzóságok szerint legtöbb örmény lakik Eriván-kormányzóságban (375.700; 56·04%), Kánczág-ban (258,324; 35·43%), Tiflisz-ben 211,743; 24·19%) és Kárs-ban (37,094; 21·32%) Bakukormányzóságban 55, 459 örmény van, de a lakosságnak csak 7·78%-át teszik itt az örmények. Az örmények számarányát tekintve a Kaukázus egyes városaiban, első helyen áll: Alexandropol városa, melyben az örmények az egész lakosság 91%-át teszik. A tifliszi örmények száma: 66,302; a georgiaiaké 34,623, míg az oroszoké csak 28,983.

Jótekonny adakozó. Keork Melikh-Sáhnázárián orosz-örmény végrendeletében 5,450 rubelt (azaz: 8,811 frt osztr. értékben) hagyományozott következő jótekonny czélokra: Az ecsmiádzin-i egyház javára 1000 rubelt, a Györgyfélé örmény akadémiának 1000 rub., a Nerszesz-félé örmény iskolának 2000 rub., az Üdvözítőről nevezett derbenti örmény templomnak 500 rub., a derbenti örmény szegényeknek 200 rub., a mohamedán és izraelita szülőkölködőknek 100—100 rubelt, az orosz inségeseknek 500 rub., a derbenti ingyenes kórháznak 50 rubelt.

Zejthun kereszteny kormányzója. Ázsiai-Törökország Aleppo (Haleb, Syria) tartományához (vilajeth) tartozó Zejthun vidéke (márás-i kerület) az európai nagyhatalmak 1895. máj. 11-iki reformjegyzéke, meg aztán a győztes hős zejthuniaknak a portával kötött egyezsége folytán végre-valahára kereszteny kormányzót

*) Kis-Ázsia régi dicsőségének emlékei a hajdani Pontus királyainak siremlékei Amázia mellett. Ugy vannak e siremlékek kivésve a sziklából, mintha nem is tartoznának a szirthez, hanem külön épületek volnának; a homlokzaton levő nyíláson tették be a koporsót a sírba, melyhez szintén a sziklából kivésott lépcső vezet föl.

(kaimakam) kapott. A zejthuni örmények a görög származású Juvánákhi efendinek kormányzójukká való kinevezését közmegegyezéssel fogadták.

Mechithár kétszázéves évfordulója. A velencei mechitharisták ritka ünnepélyességgel ülték meg f. év május 10-én szerzetalapító Mechithárjuk papságának és áldásdús működésének 200-dik évfordulóját. Mechithár Örményország Sebaste (Sivas) városában született. Ércznél maradandóbb emléket emelt magának azáltal, hogy Európában szétszórva élő nemzetfelei anyagi és szellemi jólétének előmozdítására a mechitharistarendet alapította, melynek ma már két főzárdája (Bécs és Velence) s több fiók-szerzetháza van.

Erzsébetvárosi Rafael-alapítvány. Alolirtak, mint az 1893-ik évben Kolozsvárt megtartott rendes Statusgyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésére kiküldöttek, a jegyzőkönyvet újból átnézvén arról győződöttünk meg, hogy a jegyzőkönyv XIX-ik pontjában foglalt határozat tévesen iktatott be. Ezen jegyzőkönyvi pont alatt foglalt határozat a valóságnak megfelelően a következő: XIX. Az erzsébetvárosi Rafael-féle alapítvány tekintetében az igazgató-tanács évi jelentésének XII-ik pontjában foglalt javaslatot a XV-ös bizottság L. pontja alatt teljertalmúlag elfogadásra ajánlja. A Statusgyűlés méltányolván azt az indokot, hogy a Rafael-féle alapítvány terhére a tanulmányi alaphól teljesített túlfizetésnek teljes összegben való megtérítésére a jótékony alapítvány ne köteleztessék, ez ügyben a következő határozatot hozta: A Statusgyűlés az erzsébetvárosi róm. kath. Rafael-féle gymnasiumnak állami gymnasiummá való átváltoztatása folytán ez idő szerint sem szükségesnek, sem lehetségesnek nem tartja, hogy a Rafael-féle gymnasium alapítására tett 15 ezer pengő forintos, 15,750 o. é. forintos, Rafael-féle alapítvány az ő eredeti céljaira forditassék, hanem az erzsébetvárosi katolikus tanügy érdekében megengedi, hogy az alapítványi összegből befolyó és felhasználható évi jövedelem ideiglenesen a Rafael nevet viselő erzsébetvárosi kath. leányiskola céljaira forditassék, fentartván magának azt a jogot, hogy a szükséghez képest ez alapítványi kamatoknak akár egy létesítendő Rafael-féle gymnasium céljaira fordítását, akár e cél elérésére a tőkéhez való csatolását és további tőkésítését bármikor elrendelhesse. E kimondott elvnek megfelelően továbbá utasítja az igazgató-tanácsot, hogy az erdélyi róm. kath. tanulmányi alap állományából 15,750 o. é. frtot előteremtsen s azt mint „erzsébetvárosi róm. katolikus gymnasiumi Rafael-féle alapítványt” külön kezelje; a kész pénzzel oly teljes biztonságú állampapírt vásároljon, a melyeknek évi kamatjövödelme a vásárlási árfolyammal egybevetve a legkedvezőbb, a nyerendő évi kamatokból évenként 5%-ot a tanulmányi alap kezelési költségeihez való hozzájárulás czime alatt levonjon, a megmaradó összeget pedig 1894. január 1-től az erzsébetvárosi Rafael leányiskola céljaira az erzsébetvárosi örmény szertartású róm. kath. leányiskola fentartására fordítani s az évi bevételekről és kiadá-

sokról tanévenként kellően okmányolt számadást az 1873-ik évi Statusgyűlésen 8-ik jegyzőkönyvi pont alatt megállapított igazgató-tanácsi utasítás és hatáskör 14 és 15 §§-al értelmében az igazgató-tanácsához bemutatni s magát a vagyonnevezés és a számadások megvizsgálása alkalmával adott igazgató-tanácsi utasításokhoz mindenekben alkalmazni. Fábián Sándor, a nm. püspök úr képviselőjében egyházi elnök. Báró Jósika Sámuel, világi elnök. Tódor József, egyházi jegyző. Finály Henrik, világi jegyző. Biró Béla, Dr. Groisz Gusztáv, Dr. Csiky Viktor, jegyzőkönyvi hitelesítők.

Irodalom és művészet.

Örmény költemények angolul. Armenian Poems. Rendered into English Verse. By Alice Stone Blackwell. Boston, Roberts Brothers, 1896. Blakhuell. Ston Alisz kisasszony, ez az armenophil amerikai nő, ki rég ír ismertető cikkeket az örményekről és közül az angol lapokban örmény költeményeket angol fordításban, — most egy könyvben 60 örmény költemény angol fordítását adja. Az előszóban közöl egy rövid szemlét az örmény nemzetről és költészetről. A könyv szép papírra van nyomtatva; elől Kámár Kátiba (Pátkánián Ráfáel) jól talált arc képe látható.

Örmény énekesek. A neves énekes Tigráneán újabban a következő műveit adta sajtó alá. Három darabot ezen közös név alatt adott ki: „Orientalweisen» (Keleti bölcsesek.) E közös név alatt a következő nyolcz örmény dal van zongorára téve: Finesán, Fátkehghidám, Thárszbár, Jéréváu drênki, Uzumtára, Toj-toj, Dunári, Vér-vér. Összesen három kötet, egy-egy kötet ára 50 kopeka (75 kr.) Itt még Méresán Antalról is kell megemlékezni, ki már 116 dalt tett hangjegyekre.

A bulgáriai örmények száma. Az 1893-iki hivatalos népszámlálás szerint van a várnai kerületben 2001 örmény, a philippopoliban 1048, a ruszcsukiban 948, a sumlaiban 779, a szliveniben 406, a buzakáziban 258, a tháthárbázárcsékiban 203, a chászkhovojiban 156, a zakorájiban 126, a szofiaiban 103, a raszkratiban 58, a vitiniban 32, a ternoovojiban 16, a lompalankájiban 10, svisthoviban 7, plevéniben 5, a vradezachiban 4. Összesen 6643 örmény. Természetesen a három utolsó esztendőben megháromszorozódott e szám annyira, hogy most a bulgáriai örmények számát 20.000-re tehetjük.

Közgazdasági élet.

Szamosújvár 1897 évi költségelőirányzatát már tárgyalta a közgyűlés; a bevétel 82.320 frt 16 kr.) teljesen fedezi a kiadást. Még pénztári maradvány is van. Habár az utóbbi 3—4 év alatt 500.000 frtot adtunk ki (300.000-et a gymnasiumra és 200.000-et a huszárlaktanyára), és az idén átalakítottuk a piaci nagyvendéglőt, mégis sem adosságunk nincs, sem — hála Istennek — pótdadónk nem lesz. Városunk derék képviselő-testülete még mindig híven

követi böles apáink gazdálkodási rendszerét, mely rendszer mellett még félre tenni is tudtak. — Tekintetbe vesszük a kor követelményeit, haladunk erőnkhez képest, de nem lépjük át jövedelmünk határát.

Erzsébetváros vagyona. Dr. Issekutz Győző 1892. ápril havában az országházban ezeket mondotta: Erzsébetvárosának közel 300.000 frt értékű papirjai vannak a kasszájában; vannak erdei, közjavadalmai, nagy jösszága, úgy hogy egy millió törzsvagyon felett rendelkezik; 50.000 frt évi kiadást fedez, fedezi ezt a polgárok minden megterhelése nélkül, kulturális célra 5000 frt terhet vállalt, adóssága alig üti meg a 80.000 frtot, mely adósságot laktanya, iskola, gőzmalom építésére, szóval beruházásokra vette fel...

Mi újság az örmény világban?

Keleti bonyodalmak. Kostantinápolyban a következő hivatalos kommunikét adták ki: Azoknak az örményeknek, a kik emigrálni akarnak, kötelezniök kell magukat arra, hogy soha sem térnek vissza. Azok az örmények, kik már emigráltak és két hónap alatt nem térnek vissza, elvesztik a török állampolgárságot. Oly örmények, a kik külföldi útlevelekkel térnek vissza, nem bocsáttatnak be Törökországba. Ezen határozatok nem bírnak hatálylyal oly örményekre, a kik 20 év óta emigráltak és a kik az örmény bizottság tagjai. Külföldi örmények többé nem honosíttatnak.

A „Daily Telegraph” levelezője: dr. Dillon Emil volt az, ki Örményországba mentén, a szászuni vérengzésekről legelőször tudósította Európát, aztán Oroszországon át visszatért Londonba. A londoni örmények tiszteletök jeleül egy értékes chronometer-órát adtak neki, melynek egyik fődőjén Örményország czimere volt, mellette e felírás: „Szászun.” A fedő belső felén agolul: Dr. Dillon Emil Józsefnek, a Daily Telegraph örményországi hős levelezőjének, az angol-örmények tiszteletök jeleül, 1895. A bizottság július 12-én Dillon lakására (11, Endsleigh Gardens) ment és üdvözlő beszédek kíséretében (Dseráz Minász, Hágopián) adta át az ajándékot.

Rövid hírek. A perzsiai örmények két ifjút küldöttek Párisba, hogy itt tanítóságra készüljenek („Ecole Normale”). Az egyik Bárszégháncz Káluszt a tanítóképzőintézet tanfolyamát már elvégezte és jó tanképesítő bizonyítvánnyal visszatért Perzsiába. — Az Alexandriában lakó Ábrahám bey leánya Róza, az egyptomi khevide: Abbas pasa arczképét oly élethiven készítette el hajszálakból, hogy azzal az alexandriai iparkiallitáson arany érmet nyert. — Éjszak-Amerikában 1919 dollárt gyűjtöttek a szászuniak számára. — London egyik középiskolájának (Háron) 750 növendéke között a franczia nyelvben tanusított előmenetelért, az évzáróünnepély alkalmával, melyen Tech hercegnő (Viktoria királynő rokona) elnökölt — az örmény Jészáján Eruánt János kapta a hercegnő kezéből a lord Petersil-féle ösztöndíjat.